

O STRUKTURZE NARODOWOŚCIOWEJ UCZNIÓW GIMNAZJÓW PAŃSTWOWYCH W PŁOCKU W LATACH 1905-1914 (Z DZIEJÓW „MAŁACHOWIANKI”)

Abstrakt

Strajk szkolny rozpoczęty w 1905 r., a następnie bojkot szkoły rosyjskiej spowodował, że większość uczniów Polaków odeszła z gimnazjów państwowych męskiego i żeńskiego w Płocku do utworzonych polskich szkół. Klasy zapełniła młodzież rosyjska oraz żydowska. Przed 1914 r. zwiększała się stopniowo liczba Polaków w szkołach państwowych.

Słowa kluczowe: Płock, Małachowianka, strajk szkolny, bojkot szkolny, 1905 r.

Dzieje strajku szkolnego w płockich szkołach mają już swoją literaturę i poczynionych ustaleń nie ma potrzeby już powtarzać¹. Podobnie rzecz ma się z dziejami powstałego w 1906 r. Gimnazjum Polskiego, czyli „Jagiellonką”². Wiemy również co nieco na temat polskiego gimnazjum żeńskiego, tzw. szkoły udziałowej żeńskiej³.

Pamiętajmy jednak, że w latach 1905-1907, tj. w okresie, gdy powstały prywatne szkoły polskie, nie zniknęły te, do których uczęszczała młodzież przed strajkiem szkolnym. Ze zrozumiałych względów dzieje szkół polskich, jako zdobyczy walki

o swobody narodowe, stały się obiektem zainteresowania historyków. Co jednak stało się z gimnazjami państwowymi, a więc gimnazjum męskim⁴ i gimnazjum żeńskim? Kim byli ich uczniowie? Na ten temat dysponujemy jedynie krótkimi wzmiankami znajdującymi się w artykułach rocznicowych z okazji dwudziestopięcioletnia strajku szkolnego⁵ (a więc pochodzące z okresu międzywojennego) oraz w tekście Małgorzaty Żuławnik dotyczącym strajku szkolnego w gimnazjum żeńskim.

Podjęwanemu przez nas okresowi tj. latom 1905-1914 poświęcony jest ciekawy artykuł Anny Klocek⁶. Jednak autorka skupia się na przedstawieniu kwestii różnic w programie i planie zajęć pomiędzy gimnazjum polskim a państwowym, ukazując „polski” charakter programu „Jagiellonki”.

Autorka rozdziału monografii „Małachowiaki” pisze o interesującym nas okresie: *Gimnazjum Gubernialne istniało nadal i część uczestników strajku po pewnym czasie wróciła doń, chociaż poziom nauczania znacznie się obniżył ze względu na odejście najbardziej wartościowych uczniów. Z tych przyczyn Gimnazjum Gubernialne w l. 1906-1914 schodzi na drugi plan w oczach płocczan*⁷.

Postaramy się więc, na ile pozwolą nam dostępne źródła, nieco rozszerzyć dotychczasowe informacje. Będziemy w stanie określić liczbę uczniów i uczennic obu szkół oraz ich strukturę

¹ R. Lutyński, *25 lat temu...*, „Mazowsze Płockie i Kujawy”, nr 6-8, czerwiec-sierpień 1930, s. 37-39; A. Maciesza, *Strajk szkolny a życie społeczne Płocka*, tamże s. 40-42; A. Kobyłeczki, *Moje wspomnienie z pamiętnego 1905 r.*, tamże, s. 42; W. W-c, *Strajk szkolny w Płockiem Gimnazjum Żeńskim*, tamże, s. 43-44; E. T. Altberg, *Akta strajku w Gimnazjum Żeńskim*, tamże, s. 44-45; K. B. M. [K. Bolesta-Modliński], *Strajk szkolny 1905 r. w Płocku w świetle dokumentów moskiewskich władz szkolnych*, tamże s. 46-47; M. Chudzyński, *Dzieje miasta w latach 1865-1918*, [w:] *Dzieje Płocka*, red. A. Gieysztor, Płock 1978, s. 35-358; B. Konarska-Pabiniak, *Szkolnictwo płockie w okresie niewoli narodowej (1793-1918)*, w: *Dzieje Płocka*, t. II, red. M. Krajewski, Płock 2006, s. 28-230; M. Szulkin, *Strajk szkolny 1905 r.*, „Notatki Płockie” 1956, nr 2, s. 9-12; M. Żuławnik, *Strajk szkolny w gimnazjum żeńskim w Płocku*, „Notatki Płockie” 2009, nr 3, s. 30-35.

² A. Maciesza, *Gimnazjum im. Wł. Jagiełły w Płocku 1906-1931*, Płock 1931; S. Kostanecki, *Walka o szkołę polską i szkoła im. Wł. Jagiełły w Płocku 1905/06-1965/66*, „Notatki Płockie” 1966, nr 4, s. 13-16; M. Mroczkowski, *Pierwsza Polska Szkoła Średnia w Płocku w latach 1905-1945*, [w:] *100 lat Jagiellonki. Z dziejów polskiej szkoły średniej w Płocku 1906-2006*, red. A. M. Stogowska, Płock 2006.

³ I. Lasocki, *Luźna więzanka wspomnień z działań własnych i ludzi duchowo mi bliskich w dziedzinie szkolnictwa polskiego, głównie płockiego*, Płock 1931; J. Kowalska, *Z pierwszych lat żeńskiej szkoły polskiej w Płocku*, [w:] *Walka o szkołę polską. W 25-lecie strajku szkolnego*, red. S. Drzewiecki, Warszawa 1930.

⁴ Późniejszą „Małachowianką”.

⁵ Patrz przyp. 1.

⁶ A. Klocek, *Gimnazjum rządowe rosyjskie a Gimnazjum Polskie w Płocku*, „Notatki Płockie” 1986, nr 1, s. 37 – 42.

⁷ I. Nyckowska, *Dzieje szkoły w latach 1863-1939*, [w:] *Małachowianka. Dzieje najstarszej z istniejących polskich szkół – obcego Liceum Ogólnokształcącego im. Marszałka Stanisława Małachowskiego w Płocku*, red. W. Koński, Płock 1995, s. 153.

narodowościową. Spróbujemy wyjaśnić również dlaczego była właśnie taka, a nie inna. Wiedząc już o proteście młodzieży i opuszczeniu przez nią murów szkoły państwowej, o prywatnych „polskich” szkołach, odpowiemy na pytanie, kto w tej sytuacji korzystał ze szkolnictwa państwowego. Temat ten w skali ogólnokrajowej podjął w latach współczesnych dla opisywanych wydarzeń Włodzimierz Wakar⁸, wybitny statystyk i demograf, ówczesnie pracownik wielce zasłużonego Biura Pracy Społecznej. Zobaczymy czy jego ustalenia odnośnie do szkolnictwa Królestwa Polskiego znajdowały potwierdzenie w przypadku płockich szkół średnich.

1. Dane

Aleksander Maciesza rozpoczynając swoją monografię „Jagiellonki” wspomina, iż w rezultacie podjęcia strajku szkolnego w lutym 1905 r., gimnazjum państwowe opuściło 375 uczniów, a „pozostało zaledwie 150 uczniów, głównie Rosjan i Żydów”⁹. Kolejny rok szkolny, tj. 1905/1906, rozpoczynało 216 uczniów, w tym 75 prawosławnych, 60 katolików, 32 ewangelików oraz 49 Żydów¹⁰.

Poza tymi liczbami nie dysponujemy danymi pozwalającymi określić dokładnie skład narodowościowy uczniów pozostałych w męskim gimnazjum państwowym. Jednak dostępne są materiały pozwalające choć ogólnie zorientować się jacy uczniowie kontynuowali naukę w szkole państwowej. Są to spisy wydanych świadectw maturalnych z lat 1903-1914¹¹. Dzięki nim, na podstawie nazwisk maturzystów, możemy dziś spróbować określić pochodzenie uczniów kontynuujących naukę w gimnazjum państwowym i próbować zjawisko to wyjaśnić. Uzyskane dane ujmemy tabelarycznie, przy czym zaznaczmy, iż liczbę uczniów przynależących do danej narodowości określiliśmy na podstawie brzmienia imienia i nazwiska, nie są to więc wyliczenia stuprocentowo ścisłe.

Niemniej jednak analiza danych dla kolejnych dwunastu lat, nawet dotyczących tylko osób, które uzyskały świadectwo dojrzałości (ros. аттестат зрелости), daje pewien obraz struktury narodowościowej uczniów gimnazjum państwowego w Płocku w omawianym okresie. Dane, o których mowa, przedstawiają tabele nr 1 i 2.

⁸ W. Wakar, *Oświata publiczna w Królestwie Polskim 1905-1915*, Warszawa 1915; tegoż, *Szkolnictwo w Królestwie Polskim*, „Tygodnik Polski” nr 45, 6 XI 1913, s. 712-715.

⁹ A. Maciesza, *Gimnazjum...*, s. 2.

¹⁰ „Echa Płockie i Włocławskie” nr 71, 6 IX (24 VIII) 1905 s. 2.

¹¹ Archiwum Państwowe w Płocku (dalej: APP), Gimnazjum Męskie w Płocku, t. 76, k. 3-3v, 27, 36, 38, 41-41v, 43-43v, 67.

Tabela 1. Struktura narodowościowa maturzystów gimnazjum męskiego w latach 1903-1914

Data	Liczba Polaków	Liczba Rosjan	Liczba Żydów	Liczba Niemców	Razem
1903	10	3	1	1	15
1904	14	4	2	0	20
1905	0	5	1	0	6
1906	1	3	1	0	5
1907	0	3	5	0	8
1908	0	6	4	1	11
1909	0	2	8	0	10
1910	1	1	7	2	11
1911	5	6	3	2	16
1912	4	2	8	3	17
1913	5	4	4	2	15
1914	8	7	0	2	17

Źródło: Opracowanie własne

Tabela 2. Struktura narodowościowa maturzystów gimnazjum męskiego w latach 1903-1914

Data	Katolicy	Prawosławni	Żydzi	Ewangelicy
1903	67%	20%	6,5%	6,5%
1904	70%	20%	10%	0
1905	0	83%	17%	0
1906	20%	60%	20%	0
1907	0	37,5%	62,5%	0
1908	0	54,5%	36,4%	9,1%
1909	0	20%	80%	0
1910	9,1%	9,1%	63,6%	18,2%
1911	31,2%	37,5%	18,8%	12,5%
1912	23,5%	11,8%	47,1%	17,6%
1913	33,3%	26,7%	26,7%	13,3%
1914	47,1%	41,2%	0	11,7%

Źródło: Opracowanie własne

Jak widać liczba uczniów klasy maturalnej w 1905 r. spadła do niewiele ponad 1/4 z roku poprzedniego¹². Coraz większa liczba maturzystów pojawiała się stopniowo od 1907 roku. Spadek w latach 1905-1906 podyktowany był odejściem większości uczniów do szkoły polskiej. Liczby maturzystów w kolejnych latach potwierdzają również

¹² W latach 1900-1902 maturę zdawało: w 1900 – 22, w 1901 – 14, w 1902 – 19 osób (APP, Gimnazjum Męskie w Płocku, t. 76, k. 34).

СПИСОКЪ

ь, коимъ Пѣцкой мужской гимназій выданы въ 1910 г. аттестаты
видѣтельства зрѣлости. (Составленъ на основаніи распоряженія Г. По-
шителя Варшав. Учебнаго Округа отъ 26 Іюня 1908 г. за № 14605.)

№	ФАМИЛІЯ И ИМЯ.	Аттестатъ или сви- дѣтельство за №	Мѣсяць и число.
Аттестаты:			
1.	БРЕСЛЕРЪ Хаснелъ	556.	6 Іюня
2.	ВИНОГРОНЪ Янубъ	557.	"
3.	КЕРЕНСКІЙ Іоаннъ	558.	"
4.	КЕССЕЛЬ Павелъ-Янъ	559.	"
5.	МЕРЕНЛЕНДЕРЪ Исидоръ, онъ же Израиль-Борухъ	560.	"
6.	НАТАНЪ Абрамъ-Хаимъ	561.	"
7.	ОСТРОВЕРЪ Ляйбусъ	562.	"
8.	СТУПАЙ Янубъ-Аронъ	563.	"
9.	ЦИБУЛЬСКІЙ Борисъ	564.	"
10.	ШАДУРСКІЙ Евстафій	565.	"
11.	ШЕНВИЦЪ Вильгельмъ	566.	"
Свидѣтельства:			
	КУНИГЪ Стефанъ	567.	"
	ФРЕНДЛЕРЪ Изаакъ-Лейзеръ	568.	6 Іюня
ВЪ ЗНАНІИ ЛАТИНСКАГО ЯЗЫКА за 8 клас. гимназій.			
	ГРОЦКІЙ Зыгмунтъ	569.	6 Іюня

Директоръ гимназій *Иодиславъ П. Кизеветтеръ.*

Письмоводитель
Г. Пиримъ

№ 654
П. Пѣцкѣ 30 Іюня 1910 года.

Spis świadectw dojrzałości wydanych w płockim gimnazjum męskim w 1910 r.

Źródło: APP, Gimnazjum męskie w Płocku, t. 76, k. 36

opinię, że bojkot szkoły państwowej objął przede wszystkim młodzież starszą, młodsze roczniki w większej liczbie pozostały w szkole aż do klasy maturalnej. Świadczą o tym dowodnie dane ogłoszone przez „Echa Płockie i Włocławskie” na rozpoczęcie roku szkolnego 1905/1906. W klasach starszych tj. ósmej, siódmej i szóstej nie było katolików, w klasie piątej był jeden, w czwartej – 5, w trzeciej – 6, drugiej – 20, pierwszej – 19, w przygotowawczej – 8. Klasy od pierwszej do trzeciej były wypełnione w całości licząc po 40 uczniów, w klasie czwartej było 27 uczniów, w piątej – 16, szóstej – 14, siódmej – 9 i ósmej – 3¹³.

Wyraźnie zwraca uwagę zmieniający się skład narodowościowy uczniów. Jeśli w latach 1903-1904 ok. 2/3-3/4 uczniów to katolicy, o tyle z chwilą wybuchu strajku szkolnego, a następnie trwania bojkotu szkoły rosyjskiej, dominującą pozycję zajmują uczniowie z rodzin rosyjskich oraz żydowskich.

Rosjanie to głównie element napływowy, tworzący kadre urzędniczą caratu. Ich udział w społeczeństwie Królestwa Polskiego wynosił w 1897 r. 2,8% (w guberni płockiej w 1910 r. – 0,5-1%). Żydzi stanowili (biorąc pod uwagę kryterium religijne) w 1897 r. 14% mieszkańców Królestwa Polskiego,

¹³ „Echa Płockie i Włocławskie”, nr 71, 6 IX (24 VIII) 1905 s. 2.

zaś w latach 1909 – 1910 ich odsetek szacuje się na 13,5 – 14,6%. W guberni płockiej (skąd pochodziło z pewnością gros uczniów płockiej szkoły), odsetek ten był jeszcze niższy i wynosił w 1897 r. – 9,3%, zaś w 1909 – 1910 od 8,8 do 10,5%¹⁴.

Mimo takiego ich odsetka w społeczeństwie, udział w klasach maturalnych w latach 1905-1914 wahał się od prawie 10 do 60% dla Rosjan i od 17 do 80% dla Żydów¹⁵. Warto zaznaczyć powolny wzrost odsetka Polaków w ciągu kilku lat przed wybuchem I wojny światowej. Według danych podanych przez W. Wakara, w 1913 r. w płockim gimnazjum państwowym Polacy stanowić mieli 50,1% uczniów¹⁶. Dlaczego tak się stało, spróbujemy wyjaśnić w dalszej części artykułu.

Przejdźmy teraz do danych dotyczących gimnazjum żeńskiego w Płocku. O przebiegu strajku szkolnego informuje nas wspomniany już artykuł Małgorzaty Żuławnik. Uczennice, które odeszły z gimnazjum państwowego rozpoczęły naukę w polskich szkołach prywatnych Anny Thunówny i Marii Gutkowskiej. W 1907 r. na bazie tej pierwszej powstała szkoła udziałowa, istniejąca do 1918 r.

Jednak podobnie jak w przypadku szkoły męskiej, wciąż działało państwowe gimnazjum żeńskie. Co do pochodzenia uczennic tej szkoły posiadamy dokładniejsze dane niż w przypadku gimnazjum męskiego. Są to sprawozdania zawierające liczby uczennic szkoły za okres od 1905 do 1909 r., z rozbiorem na klasy oraz pochodzenie narodowościowe (patrz fotografię). Uzupełnimy je danymi z 1905 i 1913 r.¹⁷ Całość prezentują tabele nr 3 i 4.

Podobnie jak w przypadku szkoły męskiej, wyraźny jest spadek liczby uczennic będący wynikiem strajku i bojkotu szkolnego. Przy czym spadek ten dotyczy głównie uczennic katoliczek, których liczba spadła o 90%.

I znów, podobnie jak w przypadku szkoły męskiej, wzrasta liczba i odsetek uczennic Rosjank i Żydówek (tych ostatnich w większym wymiarze), a wskaźniki są nawet wyższe niż w przypadku Żydów – uczniów gimnazjum męskiego. Jak widzimy do 1909 r. liczba Żydówek systematycznie wzrasta (wiosną 1908 r. stanowiły prawie połowę wszystkich

¹⁴ W. Wakar, *Rozwój terytorialny narodowości polskiej*, cz. II, Warszawa 1917, s. 34, 80, 164, 165; B. Wasiutyński, *Ludność żydowska w Królestwie Polskim*, Warszawa 1911, s. 16, 25.

¹⁵ Zjawisko nadreprezentacji Żydów w szkołach państwowych zauważył już na początku 1907 r. syjonistyczny tygodnik „Życie Żydowskie”, nr 5, 1 II 1907, s. 68.

¹⁶ W. Wakar, *Oświata...*, s. 118.

¹⁷ APP, Gimnazjum żeńskie w Płocku, t. 6, k. 57, 65, 85-85v, 103-103v, 117-117v, 124-124v; E. T. Altberg, dz. cyt., s. 45; W. Wakar, *Oświata...*, s. 123.

Tabela 3. Struktura narodowościowa uczennic gimnazjum żeńskiego w latach 1905-1913

Data	Katoliczki	Prawosławne	Żydówki	Ewangeliczki	Inne	Razem
15.01.1905	149	90	74	17	0	330
30.11.1905	15	73	69	15	1	173
16.02.1906	14	75	68	20	1	178
01.03.1907	10	92	84	26	2	214
01.04.1908	17	83	117	25	0	242
01.03.1909	30	98	137	31	2	298
01.09.1909	44	100	136	36	1	317
1913	100	113	97	36		346

Źródło: Opracowanie własne

Tabela 4. Struktura narodowościowa uczennic gimnazjum żeńskiego w latach 1905-1913

Data	Katoliczki	Prawosławne	Żydówki	Ewangeliczki	Inne
15.01.1905	45,2%	27,3%	22,4%	5,1%	0
30.11.1905	8,7%	42,1%	39,9%	8,7%	0,6%
16.02.1906	7,9%	42,1%	38,2%	11,2%	0,6%
01.03.1907	4,7%	43%	39,2%	12,2%	0,9%
01.04.1908	7,1%	34,3%	48,3%	10,3%	0
01.03.1909	10%	32,9%	46%	10,4%	0,7%
01.09.1909	13,9%	31,5%	43%	11,3%	0,3%
1913	28,9%	32,7%	28%	10,4%	

Źródło: Opracowanie własne

uczennic)¹⁸. Na kilka lat przed wybuchem I wojny światowej ten trend uległ jednak załamaniu bowiem dane z 1913 r. świadczą, że zarówno ich liczba, jak i udział znacznie spadły (sięgając stanu z okresu przed strajkiem szkolnym). Odsetek katoliczek, mimo znacznego wzrostu liczby, dopiero w 1913 r. osiągnął (a nawet lekko przekroczył) poziom Żydówek.

2. Interpretacja danych

W latach 1905-1914, tj. po wybuchu strajku szkolnego oraz rozpoczęciu bojkotu szkoły rosyjskiej, podstawową masę młodzieży szkolnej płockich średnich szkół państwowych stanowili uczniowie Rosjanie i Żydzi. Proces ten nie był wyjątkiem płockim, a stanowił cechę charakteryzującą całokształt szkolnictwa średniego w Królestwie Polskim w tym okresie. Młodzież polska gremialnie opuściła mury szkół państwowych przenosząc się do prywatnych szkół polskich.

Z oczywistych powodów w szkołach państwowych pozostali Rosjanie.

Jakie natomiast przyczyny spowodowały, że w szkołach państwowych tak licznie pojawiła się młodzież żydowska?

Po pierwsze, gros ludności żydowskiej zamieszkującej ziemie polskie nie identyfikowała się z dążeniami społeczeństwa polskiego. Co naturalne (choć nie pozostające w związku z patriotycznym uniesieniem polskiej większości), pragnęła uzyskania jak najlepszego wykształcenia dla swej młodzieży, zamierzając realizować ten cel w ramach instytucji państwa, w którym przyszło jej żyć, tj. Cesarstwa Rosyjskiego. Tylko część Żydów, przedstawiciele dość nielicznego środowiska tzw. asymilatorów, popierała bojkot i solidarnie powstała swe dzieci do polskich szkół¹⁹.

¹⁹ Wśród uczniów „Jagiellonki” Żydzi stanowili następujący odsetek: w roku szkolnym 1906/1907 – 3,8%, 1907/1908 – 4,3%, 1908/1909 – 3,3%, 1909/1910 – 2,5%, 1910/1911 – 6,7%, 1911/1912 – 2%, 1912/1913 – 2,5%, 1913/1914 – 3,6% (za: M. Mroczkowski, dz. cyt., s. 29); w klasach maturalnych szkoły udziałowej żeńskiej w latach 1908-1915 prawie co roku (oprócz dwóch roczników) maturę uzyskiwała uczennica – Żydówka (za: I. Lasocki, dz. cyt., s. 44-45, 81-82); bałamutne są zarówno informacje, jak i dane liczbowe przedstawione przez Sabinę Lewin, dotyczące udziału Żydów w strajku szkolnym w Płocku – S. Lewin, *Żydowska młodzież w strajku szkolnym 1905 r.*, Warszawa 1996, s. 66-68.

*Визгаленіе
о числѣхъ учащихся въ школахъ
и гимназіяхъ Пльскаго уѣзда, состоящихъ
на концѣ 1-го марта 1909 года*

<i>Классъ</i>	<i>Русск.</i>	<i>Польск.</i>	<i>Еврейск.</i>	<i>Литовск.</i>	<i>Украинск.</i>	<i>Другіе</i>	<i>Всего</i>
<i>Всего</i>	18	8	6	14	"	"	46
<i>I</i>	13	7	4	20	"	"	44
<i>II</i>	20	5	6	13	"	1	45
<i>III</i>	12	1	5	16	"	"	34
<i>IV</i>	12	4	3	21	"	"	40
<i>V</i>	12	3	3	2	1	"	40
<i>VI</i>	4	2	4	18	"	"	28
<i>VII</i>	7	"	"	13	"	"	20
	98	30	31	137	1	1	298

*Зачисленіе учащихся
на 1-го марта 1909 года*

Spis uczennic plockiego gimnazjum żeńskiego na dzień 1 marca 1909 r.

Źródło: APP, Gimnazjum żeńskie w Płocku, t. 6, k. 117v.

Po drugie, opuszczenie przez polską młodzież szkół państwowych postawiło przed władzami problem zapewnienia tych placówek uczniami. W związku z powyższym władze carskie uchyliły w pierwszych latach po 1905 r. istniejące wcześniej ograniczenia dla przyjmowanej do szkół młodzieży żydowskiej. Do tej chwili młodzi Żydzi mogli stanowić tylko 10% młodzieży męskiej przyjmowanej do szkół. W przypadku Żydówek ograniczenie procentowe nie występowało, jednak wymagano od nich wyższych stopni egzaminacyjnych przy przyjęciu²⁰. Cofnięcie

²⁰ W. Wakar, *Oświata...*, s. 111-112; A. Brückner, *Dzieje kultury polskiej*, tom IV, Kraków-Warszawa 1946, s. 498;

ograniczeń spowodowało wśród Żydów pęd do wyrównania skutków tych niesprawiedliwych dla nich ograniczeń²¹.

Kolejną charakterystyczną prawidłowością wynikającą z przedstawionych w tabelach danych jest wyraźnie postępujący wzrost liczby katolików w szkołach państwowych, widoczny zarówno w przypadku maturzystów szkoły męskiej, jak i wśród uczennic gimnazjum żeńskiego. Do starszych klas przechodziła młodzież z młodszych, w których jak wiemy nie wszyscy poparli bojkot, ponadto napływali młodzi, co związane było z dokonaniem pewnych reform w szkolnictwie państwowym (zezwoleń na mówienie w klasie po polsku, podniesienie poziomu nauki języka polskiego, cofnięcie rygorów egzaminacyjnych, pewne unowocześnienie form pracy na zajęciach), ale i wezwaniem części polskich kręgów politycznych do zakończenia bojkotu (tzw. realisci, narodowa dekoracja, SDKPiL, PPS Lewica).

Reasumując wypada zauważyć, że przypadek plockich szkół średnich był potwierdzeniem tendencji ogólnokrajowej: od gwałtownego spadku liczby i odsetka młodzieży polskiej po wybuchu strajku i ogłoszeniu bojkotu szkoły rosyjskiej, poprzez równie nagły wzrost udziału i liczby uczniów narodowości rosyjskiej i żydowskiej, do powolnego odbudowywania stanu młodzieży polskiej w szkołach państwowych, przy czym nigdy nie osiągnęła już ona poziomu sprzed 1905 r.

na temat ograniczeń dla Żydów: W. Wakar, *Oświata...*, s. 95, 99, 112; tegoż, *Szkolnictwo...*, s. 714; A. Polonsky, *Dzieje Żydów w Polsce i Rosji*, Warszawa 2014, s. 151.

²¹ Zresztą wkrótce po upadku rewolucji rząd przystąpił do przywracania stosunków przedrewolucyjnych, m.in. w dziedzinie szkolnictwa dążąc do reaktywowania ograniczeń dla Żydów – „Słowo”, nr 158, 11 VI 1908, s. 2; „Nowa Gazeta”, nr 265, 11 VI 1908, s. 3; „Kurier Polski”, nr 333, 2 XII 1909 s. 2, tamże, nr 343, 12 XII 1909 s. 3, tamże, nr 6, 6 I 1911 s. 2; „Rozwój”, nr 167, 21 IX 1909 s. 3, tamże, nr 183, 9 X 1909, s. 2-3; W. Wakar, *Szkolnictwo...*, s. 714; J. Kirsztrot, *Prawa Żydów w Królestwie Polskim. Zarys historyczny*, Warszawa 1917, s. 207.

Bibliografia

- E. T. Altberg, *Akta strajku w Gimnazjum Żeńskim*, „Mazowsze Płockie i Kujawy”, nr 6-8, czerwiec – sierpień 1930.
- K. B. M. [Konstanty Bolesła – Modliński], *Strajk szkolny 1905 r. w Płocku w świetle dokumentów moskiewskich władz szkolnych*, „Mazowsze Płockie i Kujawy”, nr 6-8, czerwiec – sierpień 1930.
- A. Brückner, *Dzieje kultury polskiej*, tom IV, Kraków – Warszawa 1946.
- M. Chudzyński, *Dzieje miasta w latach 1865-1918*, [w:] *Dzieje Płocka*, [red.] A. Gieysztor, Płock 1978.
- J. Kirsztrot, *Prawa Żydów w Królestwie Polskim. Zarys historyczny*, Warszawa 1917.
- A. Klocek, *Gimnazjum rządowe rosyjskie a Gimnazjum Polskie w Płocku*, „Notatki Płockie” 1986, nr 1.
- A. Kobytecki, *Moje wspomnienie z pamiętnego 1905 r.*, „Mazowsze Płockie i Kujawy”, nr 6-8, czerwiec–sierpień 1930.
- B. Konarska-Pabiniak, *Szkolnictwo plockie w okresie niewoli narodowej (1793-1918)*, [w:] *Dzieje Płocka*, t. II, red. M. Krajewski, Płock 2006.

- S. Kostanecki, *Walka o szkołę polską i szkoła im. Wł. Jagiełły w Płocku 1905/06-1965/66*, „Notatki Płockie” 1966, nr 4.
- J. Kowalska, *Z pierwszych lat żeńskiej szkoły polskiej w Płocku*, [w:] *Walka o szkołę polską. W 25-lecie strajku szkolnego*, [red.] S. Drzewiecki, Warszawa 1930.
- I. Lasocki, *Luźna wiązanka wspomnień z działań własnych i ludzi duchowo mi bliskich w dziedzinie szkolnictwa polskiego, głównie płockiego*, Płock 1931.
- S. Lewin, *Żydowska młodzież w strajku szkolnym 1905 r.*, Warszawa 1996.
- R. Lutyński, *25 lat temu...*, „Mazowsze Płockie i Kujawy”, nr 6-8, czerwiec – sierpień 1930.
- A. Maciesza, *Gimnazjum im. Wł. Jagiełły w Płocku 1906-1931*, Płock 1931.
- A. Maciesza, *Strajk szkolny a życie społeczne Płocka*, „Mazowsze Płockie i Kujawy”, nr 6-8, czerwiec – sierpień 1930.
- M. Mroczkowski, *Pierwsza Polska Szkoła Średnia w Płocku w latach 1905-1945*, [w:] *100 lat Jagiellonki. Z dziejów polskiej szkoły średniej w Płocku 1906-2006*, [red.] A. M. Stogowska, Płock 2006.
- I. Nyckowska, *Dzieje szkoły w latach 1863-1939*, [w:] *Małachowianka. Dzieje najstarszej z istniejących polskich szkół – obecnego Liceum Ogólnokształcącego im. Marszałka Stanisława Małachowskiego w Płocku*, [red.] W. Koński, Płock 1995.
- A. Polonsky, *Dzieje Żydów w Polsce i Rosji*, Warszawa 2014.
- M. Szulkin, *Strajk szkolny 1905 r.*, „Notatki Płockie” 1956, nr 2.
- W. Wakar, *Szkolnictwo w Królestwie Polskim*, Tygodnik Polski” nr 45, 6 XI 1913.
- W. Wakar, *Oświata publiczna w Królestwie Polskim 1905-1915*, Warszawa 1915.
- W. Wakar, *Rozwój terytorialny narodowości polskiej*, cz. II, Warszawa 1917.
- B. Wasiutyński, *Ludność żydowska w Królestwie Polskim*, Warszawa 1911.
- W-c W., *Strajk szkolny w Płockiem Gimnazjum Żeńskim*, „Mazowsze Płockie i Kujawy”, nr 6-8, czerwiec – sierpień 1930.
- M. Żuławnik, *Strajk szkolny w gimnazjum żeńskim w Płocku*, „Notatki Płockie” 2009, nr 3.

ABOUT THE NATIONAL STRUCTURE OF STUDENTS IN STATE LOWER SECONDARY SCHOOLS
IN PŁOCK IN 1905-1914
(FROM THE HISTORY OF „MAŁACHOWIANKA”)

Summary

The school strike in the beginning of 1905, next the boycott of the Russian school was the reason for most of the Polish students to left male and female lower secondary schools in Płock and to moved to opened Polish schools. The classrooms started to fill up with Russian and Jewish youth. Before 1914 the number of Poles in state schools was gradually increasing.